

**Univerzita Karlova
Filozofická fakulta**

**Katedra filmových studií
(studijní obor: filmová věda)**

Teze disertační práce

**Naše (krásné, zdravé, moderní a národní) tělo:
vizuální reprezentace fyzické kultury a sportu
v kontextu formování národní identity
v meziválečném Československu**

**Our (Beautiful, Healthy, Modern and National) Body:
Visual Representation of Physical Culture and Sports
in the Context of National Identity Formation
in the Interwar Czechoslovakia**

Magda Španihelová

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Kateřina Svatoňová, Ph.D.

2017

*Hranice není tím, kde něco končí;
jak nahlédli Řekové, hranice je tím,
odkud se něco začíná reprezentovat.*
(Martin Heidegger)

*Naše země není až tak velká,
abychom mohli spoléhat jenom na talent.
Musíš mít natrénováno, abys vydržel.*
(Jaromír Jágr)

Tužme se!
(Sokolské motto)

Ústředním tématem disertační práce je zkoumání vizuální reprezentace těla a fyzické kultury v sociokulturním kontextu první republiky. Motiv těla spojený s hygienou, disciplinací, osvětou s důrazem na zdraví, sílu a krásu intenzivně prostupuje českou kulturou a je silně přítomný ve společnosti ve dvacátých a třicátých letech 20. století.

S rozvojem nových zobrazovacích médií, mechanických záznamů pohybu a masovým šířením fotografie i filmu dochází k velmi dynamickému a těsnému vztahu mezi uměním, vizuální kulturou, moderní medicínou, anatomii, antropologií, antropometrií a eugenikou. Nové vědecké teorie snažící se reagovat na krizi moderního člověka zasaženého a postiženého mj. otřesným zážitkem velké války ústí v určité strategie postulující novou tělesnost, která je částečně ukotvena v jakémsi „návratu k přirozenosti“ jako k normě, normálnímu stavu, jakým je zdravá podoba lidského těla, ale zároveň má tendenci být radikálně současná, nová, moderní, naplněná extrémní vírou v člověka a v možnosti jeho pozitivního vývoje a kultivace.

Široká oblast vizuální kultury ve dvacátých a třicátých letech intenzivně živí fenomén fyzické kultury, neboť prostřednictvím svých prostředků umně formuje a definuje tělesnou zdatnost jako přirozenou, civilizovanou a krásnou, a napomáhá tak výrazné estetizaci zdraví. Špatné tělesné návyky jsou tematizovány řadou popularizačních příruček, encyklopedií a atlasů, které ukazují cesty k „znovunabytí“ zdraví. Popularizace lidské anatomie a fyziologie těla spolu s osvětovou kampaní za moderní způsob života výrazně posiluje hodnotový význam těla ve společnosti. Aktivní zájem o (vlastní) lidské tělo je jakýmsi příznačným rysem (moderního) občana, neboť mít silné a zdravé tělo má být přímo jeho národní povinností. Tělo se stává nejen důležitým elementem uvědomování si svých vlastních možností, ale je také objektem, klíčovým prostředkem i cílem moderních národních států, jakým bylo ve dvacátých letech nově vzniklé Československo.

Nově budovaný sociální stát a jeho aparát stál v ústřední pozici zadavatele, distributora, propagátora či (třeba jen) podporovatele různých osvětových kampaní a preventivních zdravotních programů. Státní dohled nad životy, nebo spíše těly občanů, integroval každodenní život do oblasti politiky a vládnutí a řídicí aparát země se tak automaticky stal oficiální správou zdraví celého národa. Michel Foucault tuto vládní praxi označuje jako biomoc či biopolitiku,¹ jež využívá různých mechanismů formování a dohledu k záměrné disciplinaci individuálního i sociálního těla. Jako moderní forma moci ovšem klade důraz především na život, místo aby hrozila smrtí (a teologickou víru ve spásu nahrazuje modernistická víra ve zdraví). Veškeré regulační a manipulativní mechanismy mají přispívat především ke kultivaci života obecně. Tato státem dozorovaná kultivace těla probíhá podle Foucaulta skrze duální mechanismus disciplinace tělesných pohybů, gest a přímého formování tělesné stavby spolu s pečlivým dohledem uskutečňovaným skrze různá srovnávací měření, kontrolní prohlídky a především také prostřednictvím důsledného zobrazování těla – jeho stavby, podoby, výkonu, energetického výdaje i únavy.²

Téměř všechny moderní sociální státy zažívají v reakci na společenské dopady velké války paranoiu z depopulace, degenerace, devoluce a impotence. Proto mezi nejvyšší státní priority patří intenzivní mapování tělesné stavby a zdravotních návyků občanů. Tyto poznatky posléze slouží jako příkladný i varující materiál, o němž se opírá systematická výchova nového, moderního a uvědomělého občanského těla. Na důsledných mechanismech disciplinace a monitoringu těla si zakládala eugenika, která se ve dvacátých letech za extrémní politické i společenské podpory velmi rychle rozvíjela jako vizionářské metoda posilující kvalitu i kvantitu (české) populace. Rasová či sociální hygiena vycházela z neoblomné víry v možnost formovat vědeckým způsobem chování a hlavně rozmnožování člověka.³ Každý jedinec (a především občan moderního státu) se tak mohl přímo podílet na evoluci svého národa a svým tělem povznášet jeho hodnoty a ideály. Aktivní zájem o kultivaci vlastního těla zároveň podporoval dobový morální imperativ, podle něž mělo být silné a zdravé tělo dokladem člověka dobrého charakteru.

Obraz těla, který je konstituován a pěstován v oblasti vizuální kultury, živí toužebnou představu po/o přirozeném, dokonalém a silném těle, čímž podporuje všeobecnou víru v nové poznatky moderní medicíny a hygieny, jejichž prostřednictvím je ideální tělesná forma dosažitelná. V okamžiku, kdy jsou i moderní sporty akceptovány jako integrální součást (tělesné) evoluce, popularita atletiky, boxu, fotbalu, plavání i gymnastiky rapidně vzrůstá.

¹ Michel Foucault, *Zrození biopolitiky*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2009. Michel Foucault, *Dějiny sexuality I–III*. Praha: Herrmann & synové 1999.

² Michel Foucault, *Dohlížet a trestat*. Praha: Dauphin 2000, s. 197–243.

³ Ladislav Haškovec, *Snahy veřejného zdravotnictví v otázce smlouvy manželské*. Praha: J. Otto 1902. Ladislav Haškovec, *Lékařské vysvědčení před sňatkem*. Praha: Fr. Borový 1928. Dále Jaroslav Kříženecký, *Příbuzenské sňatky, jejich význam pro potomstvo a oprávněnost*. Praha: Fr. Borový 1919.

Naše těla

Koncepce předkládané disertační práce se opírá o symbolické postavy československého meziválečného sportu a tělesné kultury, které jsou v oblasti dobové vizuální produkce exponovány jako různé tělesné typy, jenž přesahují vytyčené pole své působnosti směrem k obecnějšímu fenoménu společenské afiliace a národní identifikace. Vedle tělocvičného spolku Sokol a jeho pojetí nejen národního (sokolského) těla, ale i národní morálky, je to např. muskulaturní postava a bojovná povaha Gustava Frištenského, atletická figura a perfekcionalismus běžkyně Zdeny Koubkové, nebo modernistická pružnost tanečnice Milči Mayerové. Tyto postavy jako specifické tělesné konstrukty (a jejich medializace) fungují zároveň jako účinné nástroje modelace a popularizace české národní identity Představují jakési emblematické redukce, které jsou akcentovány vizuálními médii, v nichž se zkonkrétnění stává zřetelným.⁴

Nástroje a postupy, jakými odlišná odvětví fyzické kultury utvářejí představy národní identity, jsou různorodé. Dánský sociolog Henning Eichberg v jedné ze svých studií příhodně tematizuje vztah tělesné kultury a demokratického nacionalismu,⁵ přičemž dospívá k definici „tialektiky tělesné kultury“. Eichberg rozlišuje tři modely, tři způsoby, jakými dochází ke „vštěpování“ národní identity. Národní cítění pak může být ovlivněno úspěchem jedince/kolektivu v soutěžích a zápasech (*Nationalism of Production*), přímou sociální disciplinací účastníka (*Nationalism of Integration*), nebo dialogickou řečí těla (*National-popular Identification*). V evropském prostoru dvacátých a třicátých let 20. století již nelze uvažovat o jednoznačně dominantním způsobu sportovní národní identifikace. Různorodé oblasti fyzické kultury jsou natolik rozvinuté, navíc značně podporované jak ze strany státního aparátu, tak i prostřednictvím moderních médií, které oblast sportu extrémně popularizují, že všechny tři Eichbergovy modely koexistují v jednom časoprostoru. „Nacionalismus není jen jeden,“ říká Eichberg.⁶

Pokud na proces utváření národní identity prostřednictvím fyzické kultury a sportu nahlédneme z historické perspektivy, bude pro český prostor příznačný především typ integrujícího nacionalismu (*Nationalism of Integration*). Je založen na sociální disciplíně a přímém formování těla účastníka v kontextu vzájemné pospolitosti, což je charakteristické pro masová tělocvičná, především pak gymnastická hnutí, jakým byl v českém prostředí nepřehlédnutelný a v oblasti tělovýchovy dominantní

⁴ Petr A. Bílek, „Plakaly spolu, plakaly radostně a hrdě.“ Emblematické redukce mateřství v ideologizovaném prostoru české poúnorové kultury. In: Petra Hanáková – Libuše Heczková – Eva Kalivodová (eds.), *V bludném kruhu. Mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) 2006, s. 249.

⁵ Henning Eichberg, *Body Culture and Democratic Nationalism. The Politicization of ‘Popular’ Gymnastics in Nineteenth-Century Denmark*. In: J. A. Mangan (ed.), *Tribal Identities. Nationalism, Europe, Sport*. Oregon: Frank Cass Publisher 2002.

⁶ Tamtéž, s. 121.

Sokol. Základy těchto hnutí obecně (podobně jako v Německu či Dánsku) vycházejí z národně-pedagogického principu. Představy/pocity národní identity jsou utvářeny kolektivní disciplínou, důraz je kladen na sociální integraci, národní hygienu, ale i sebedisciplínu. Jednotné uniformy a lineární pohyby oslavují čisté linie těla a geometrickou symetrii pohybu. Statické pozice, které dominují gymnastickým cvičením, jsou nejen lépe kontrolovatelné, ale především jsou určeny, ba přímo vystaveny k prohlížení. Vrcholem gymnastických hnutí jsou pak masové oslavy (Všesokolské slety, Turnverein Festival aj.), kde je kolektivní představa „nás“ jako jednotného (národního) společenství prezentována početnými zástupy zdravých a silných těl jednotně se pohybujících ve stejném, tzn. společném rytmu. „My“ se zde zpřítomňuje prostřednictvím kolektivní tělesné zdatnosti. Vztah mezi praktickými aktivitami masových tělovýchovných hnutí a hodnotami, které se snaží reprezentovat, jako je zdraví, výchova a patriotismus, je čistě instrumentální. Tělo slouží především jako nástroj vnějším účelům – k propagaci a popularizaci národního vědomí a identity. Role Sokola coby národního vychovatele je rovněž klíčová v procesu (důsledné) formulace podoby českého národního těla.

V Československu mezi dvěma světovými válkami je ovšem rovněž silně přítomný fenomén „sportovního nacionalismu“, který je orientovaný na výsledky, rekordy a úspěch obecně (*Nationalism of Production*). Sport se v období dvacátých a třicátých let obecně představuje jako důležitý činitel sociální a kulturní proměny společnosti. Atleti a sportovci se stávají symbolem, důležitým elementem moderního života. Protože se „celá poválečná generace rozhodla působit mladistvěji,“⁷ přítomnost mladých lidí a jejich role v kulturním a společenském životě se významně (i významově) posílila.

Sport jakožto jedna z nejdůležitějších oblastí (nejen) populární kultury, se tak pochopitelně stává významným nástrojem pro vštěpování národního cítění. Jeho ohromnou účinnost spatřuje Eric Hobsbawm např. ve „snadnosti, s níž se dokonce i ti jednotlivci, kteří se v politické nebo veřejné sféře vůbec neangažují, mohou ztotožnit s národem symbolizovaným mladíky, kteří vynikají v tom, v čem vlastně každý muž chce nebo někdy v životě chtěl být dobrý.“⁸ Specifikum sportovního prostoru tkví podle Hobsbawma dále v tom, že se nachází přesně tam, kde se setkává veřejný a soukromý život. Sport se jako společenská skupina rovněž vyznačuje tím, že utváří symbolické postavy a formuluje mýtický význam. Tím již sport není, doplněno tezí Benedicta Andersona, „jen pouhou historií, ale měřítkem historie“.⁹

Gustav Frištenský nebo světová rekordmanka v běhu na 800 m Zdena Koubková reprezentují právě tento identifikační model. Prostřednictvím postavy zápasnic-

⁷ Stefan Zweig, *Svět včerejška. Vzpomínky jednoho Evropana*. Praha: Torst 1999, s. 211.

⁸ Eric H. Hobsbawm, *Národy a nacionalismus od roku 1780*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2000, s. 139.

⁹ Citováno dle: Mathias Marshik, *Kde leží střed Evropy? Masově-kulturní reprezentace střední Evropy ve sportu 20. století*. In: Marek Waic (ed.), *Češi a Němci ve světě tělovýchovy a sportu*. Praha: Karolinum 2004, s. 159–175.

kého mistra Frištenského je nahlédnuto téma ideální/idealizované (klasické) tělesnosti explicitně odkazující k toužebné představě po silném, krásném a zdravém těle. Příběh všestranné atletky Koubkové zase otevírá fenomén profesionalizace ženského sportu, jejího emancipačního potenciálu i otázku formování moderní ženské sportovní tělesnosti.

Identifikační faktor třetího modelu (*National-popular Identification*) je vzdálený prostředkům a mechanismům vědomého mocenskému formování, vyvstává z vlastní zkušenosti a historie. Široký okruh sociální zkušenosti totiž vytváří určitý smysl, jímž se osobně ztotožňujeme s určitým (lidovým/národním) společenstvím. „Naše vlastní“ zkušenost z „našeho vlastního“ prostoru je součástí kultury těla a jeho pohybů. Prostřednictvím běžné komunikace, pohybů užívaných v každodenním životě, pomocí jazyka a jeho rytmu, dětských her, lidových zvyků a tance dochází k utváření tělesného dialogu. V oblasti pěstované fyzické kultury pak tento typ identifikace můžeme nalézt v populární formě tzv. rytmiky, která kombinuje moderní metody pěstění těla s tradičními lidovými písněmi a tanci. Zatímco balet jakožto jakási univerzální forma tanečního vyjádření historicky vždy tíhl k větší internacionalizaci, čímž vznikala prostor k mezinárodnímu poměrování kvality a výkonu, moderní tanec se ve dvacátých a třicátých letech 20. století stal arénou k projevování a projektování národní identity.¹⁰ Skrze osobnost i působení české tanečnice Milči Mayerové v oblasti původní taneční tvorby i pohybové pedagogiky (kurzy rytmiky a rytmické gymnastiky) nahlédáme na téma kultivace ženského těla a jeho projevu, podporované dobovou vírou v pozitivní vliv hygieny a fyzické kultury na vývoj jedince.

Záměrem disertační práce tak bylo prostřednictvím křížení dvojí tematické osy – vizuální reprezentace těla a sportovní tělesnosti v československé meziválečné kultuře a procesu národní afiliace – nahlédnout dynamiku tohoto vzájemného vztahu. Diskurzivní analýza dobového přemýšlení o fenoménu fyzické kultury, jejíž podstatnou součástí tvoří vizuální reprezentace, si kladla za cíl nejen přiblížit propagační, popularizační či politickou funkci obrazu těla, ale také nahlédnout na expozici těla jako kulturního konstruktů a nástroje ideologického formování, čímž by tak chtěla přispět ke zkoumání československé vizuality obecně.

¹⁰ K přehodnocení nacionalismu a internacionalismu v raném moderním tanci viz. Susan Manning, *Modernist Dogma and Post-Modern Rhetoric*. *TDR* (1988), Vol. 32, No. 4 (Winter, 1988), pp. 32–39.

Sokolské národní tělo

Dominantní role tělocvičného spolku Sokol v procesu konstituce výrazu české národní identity a její popularizace je zcela zjevná a prakticky nezpochybnitelná. Sokolu se jako organizaci založené na popularizaci tělocviku s důrazem na českou národní specifičnost podařilo exponovat tělesnou výchovu jako jeden ze signifikantních prvků české kultury. Tělocvik s vlasteneckým obsahem naplněným osvědčenými rituály a společenskou disciplínou měl však i v rané fázi nově vzniklého Československa setrvat ve své funkci a nadále pomoci formovat silného, zdravého a sebevědomého československého občana a vlastence. Jakkoliv zde můžeme relativizovat nakolik je konstrukt sokolské identity oddělitelný či naopak prostupný s obecnou představou české národní sounáležitosti, Sokol, jeho činnost, ale především také veřejná prezentace na domácím i zahraničním poli i stadionu jednoznačně představuje jednu z dominantních a suverénních forem výrazu českého vlastenectví ve 20. a 30. letech 20. století.

V rámci rozsáhlé kapitoly o sokolském tělocviku a koncepci národního těla sledujeme průběh utváření i přetváření (tělesného) výrazu české národní identity. Způsob masové reprezentace Sokola vynáší do popředí instrumentální potenciál těla. Expozice těla zde slouží především vnějším účelům – ztělesnit zdraví, morální kvalitu, bratrství, vlastenectví i ideu národa.

Všesokolské slety jako oslavná manifestace sokolské myšlenky a hnutí představují zároveň jednu z nejviditelnějších a nejúspěšnějších sebeprezentací české národní identity v období první republiky. V prvních dvaceti letech Československa se uskutečnily čtyři slety (v letech 1920, 1926, 1932 a 1938). Jednotlivá témata symbolických scén (Stavba sochy svobody, Kde domov můj, Tyršův sen, Budovat a bránit) nám slouží k vytvoření rámce, uvnitř kterého sledujeme nejen proces konstrukce české národní identity, ale také rekonceptualizace sokolského cvičení přecházejícího z branného národoobrozeneckého spolku směrem k tělovýchovné (vše)národní instituci. Čtyři slety jako čtyři fáze sokolského hnutí představující zároveň čtyři fenomény Sokola odrážející dynamický vztah mezi tělem, tělocvikem, tělesnou kulturou a českou identitou. Příběh sokolského těla je artikulován/prochází těmito fázemi – utvářením, kritickou redefinicí, modernistickou rekonceptualizací a expanzivním růstem. Podrobněji se tak věnujeme tématům jako je role tělocvičného spolku ve vznikajících státních strukturách a sledujeme tak nejen oscilování mezi oficiální, výchovnou a občanskou instrumentální rovinou, ale také proces narušení dominantního postavení Sokola v oblasti pěstění fyzické kultury a tělocviku vlivem moderních sportů aj. dobových tělovýchovných proudů (moderní tanec, rytmická gymnastika). Na počátku 30. let je sokolský tělovýchovný diskurz určován mj. také požadavky na přehodnocení tradiční sokolské národoobrozenecné reprezentace právě s ohledem na soudobý kulturní, společenský i estetický vývoj. V závěru se dotýkáme Sokola jako příznačného dobového tělovýchovného masového hnutí, kde je efektní tvarosloví disciplinova-

né masy vnímáno jako autentický výraz modernistického charakteru současného světa. V politickém kontextu doby konce 30. let se jednotně pohybující masa cvičenců opět stává velmi účinným symbolem ztělesnění národa i specifickým výrazem národní identity.

Krásné tělo a ideální občan

Postava zápasníka Gustava Frištenského poskytuje rámec pro zasazení obecnějšího tématu zdraví, tělesné krásy a fyzické odolnosti. Víra v možnosti aktivně a pozitivně zasáhnout do procesu vývoje jedince a potažmo celé společnosti se stává určujícím stimulem, který na počátku 20. let 20. století formuje vztah mezi institucemi moderního (třebaže nově vzniklého) státu a občanem – jeho tělem, zdravím i chováním. Vyzývání tělesné dokonalosti a ideálního těla antických proporcí bylo obecně v poválečné Evropě 20. let intenzivně podporováno prostřednictvím rozličných státních mechanismů a nástrojů jako jeden z funkčních prostředků formování národního (sebe)vědomí, i občanské a státní suverenity. Přesun těla do těžiště veřejného zájmu ale nebyl jen důsledkem vědeckého pokroku a nových sociálních tlaků, byl i reakcí na hodnoty prosazované zmodernizovanou společností, která kladla velký důraz na racionalitu a výkonost. Péče o zdraví a hygiena se tak stávaly mocným společenským diskurzem, a tělu byly nově přiznávány hodnoty, které manifestují nejen sociální postavení, ale také/především morálku či (vědomě zvolený) životní styl. Všeobecná akceptace eugenických postulátů ze strany jak odborné tak laické veřejnosti dokládá absolutní víru v pozitivní dopady tohoto systému sociální (či rasové) hygieny na vývoj jedince a celé společnosti. Výchova k vědomí zodpovědnosti k vlastnímu tělu měla na počátku 20. let konstituovat nové tělo, které mělo být tělem hygienickým, tělem vhodným k prokreaci a práci. Eugenické uvažování dominantně určovalo všeobecný diskurz o zdraví, hygieně i sociálním vývoji české společnosti. Eugenic-ká logika se pak pochopitelně odrazila nejen v určitých aspektech chování státu, ale velmi patrně jsou také citace či projevy základních eugenických postulátů v dobové populární kultuře.

Dokumentární, osvětové či kulturní filmy však neilustrují jen různé oblasti fyzické kultury 20. let, ale také předkládají řadu příznačných dobových zobrazovacích postupů, které jednak popularizují vizualitu lidského těla, jenž je prezentována ve výhradně estetizované podobě, čímž zároveň přispívá k fetišizaci fyzické kultury jako takové, ale také, a to především, (pře)nastavují vztah mezi obrazem těla, jeho čtením a chápáním, které ve výsledku proměňuje vztah k vlastnímu, tzn. divákovu tělu. Žánr manuálů na pěstění těla, podobně jako dokumentární nebo reklamní filmy se ukazují jako velmi funkční nástroje propagující zájem o vlastní tělo, jeho anatomii a zdraví, zároveň ukotvují a popularizují/zprostředkovávají dobový estetický tělesný ideál.

Žena v pohybu jako symbol modernity

Figura tanečnice a choreografky Milči Mayerové zprostředkovává populární a dynamicky se rozvíjející oblast moderního tance a rytmické gymnastiky. Její postava tak poskytuje rámec pro expozici nejen dobového uvažování o tanci, ale také role ženy v současné národní kultuře. V postavě tanečnice, ve smyslu těla i profese, dochází k naplňování/uskuťeňování emancipačních tendencích započatých a urychlených válečnými okolnostmi, které přesouvají ženu z domácího prostředí a soukromé uzavřené sféry směrem k veřejné sféře práce a volného času. Progresivně rozvíjející se oblast tanečního umění poskytovala ženám široké uplatnění coby tanečnicím, choreografkám nebo instruktorkám pohybových kurzů. Jsou to především ženy, které tvoří, rozvíjí a reprezentují taneční kulturu a umění, čímž se zviditelňují/exponují v kulturně společenském prostoru. Ženské tělo, jeho obraz, tvar a povrch se stávají dokladem a jedním z nejviditelnějších aspektů nového společenského řádu. Tělo se ocitá ve středu zájmu vnímání, je veřejně kultivováno i vystavováno. Žena-tanečnice ztělesňuje myšlenku „nového člověka“ schopného volného pohybu v rozpínajícím se čase a prostoru.

Tanečnice se jako představitelky současného živého umění stávaly rovněž nositelkami a (spolu) tvůrkyněmi národní kultury. Zřejmě nejviditelnějším a nejčitelnějším prostředkem artikulace výrazu národní identity byla inklinace k pohybové interpretaci děl českých skladatelů či literárních libret českých autorů. Tím se soudobá původní taneční tvorba zásadně odlišovala od tradiční baletní praxe. Spolu s širokou škálou inspiračních proudů a motivů jim tyto možnosti umožňovaly hledat adekvátní taneční vyjádření, čímž se rozvíjela diverzita výrazových poloh. Populární interpretace národního svérázu tanečnic však probíhala především v diskurzivní rovině. České tanečnice reprezentovaly český či slovanský typ ne prostřednictvím specifické formy nebo stylu, ale právě a pouze národní příslušností či etnickým původem.

Tanečnice a choreografky v českém kulturním prostoru reprezentovaly typ moderní ženy, emancipované, samostatné, jejichž moderní vzezření – krátké vlasy a štíhlá postava byla příkladným vzorem aktuální moderní ženské fysis. Fotografie zachycující nejen jejich představení, ale především tréninky v tělocvičně či v přírodě, exponují výrazný obraz dynamického ženského těla, a stávají se tak jedním z nejdůležitějších popularizačních prostředků nejen taneční kultury, ale především modernitou a módou definované femininity.

Vizuální zaznamenávání tělesných kompozic odkazující k různorodým rytmickým školám a osobitým performančním přístupům živily plodnou reciproční spolupráci mezi rozvíjející se kulturou těla a ukotvováním/etablováním tance jako emblematického estetického fenoménu moderní doby. Zvláště fotografie prokázala svou naprosto kruciální roli v utváření identity moderního tance jako takového. Také díky rozmanitosti tanečních stylů a žánrů mohutně se rozvíjejících a expandujících ve 20. letech 20. století, od uměleckých, expresionistických, folklórních a revuálních

až k masové popularitě gymnastické a sportovní kultury vůbec, se ženské tělo objevuje v pluralitě možných pozic, významů i funkcí. Stává se všestrannějším – ve smyslu výrazových možností i reprezentačního potenciálu.

Spoluprací na poetistickém, dnes již emblematickém, projektu *Abeceda* (1926) dostává Milča Mayerová tanec do kontextu avantgardního uvažování o těle a jeho výrazových možnostech. Tanec zde naznačuje/iniciuje přehodnocení dosavadních komunikačních systémů a poukazuje na možnosti těla jako ústředního současného moderního komunikačního prostředku. Svět tance je *Abecedou* rovněž reprezentován jako nesmírně inovativní, a Milča zde představuje výsostný prototyp moderní ženy, který je ale v mnoha aspektech plný genderových proměn a kontrapunktů. Tanečnice, v komplexním pojetí obrazu, symbolu, sociální role, poskytuje suverénní prostor pro naplňování dobové představy civilizované ženy. Tj. ženy emancipované, racionální, moderní, pracující, stejně svobodné, stejně suverénní a svéprávné jako muži. Ačkoliv žena a proměna jejího těla ztělesňuje modernitu a zviditelňuje proces modernizace, v intenzivním snažení o novou tělesnou formu a současný výraz se ženské tělo záměrně zbavuje svých zjevných vizuálních atributů. Módní vlna androgynizace, jež měla ženu povznést na roveň s mužem, je v krajním kritickém pohledu vnímána jako patologický proces degenerace. Ženské tělo je tak paradoxně postupně pohlceno procesem, který zviditelňovalo a reprezentovalo.

Ženské tělo a sport jako fenomén a problém

Vývoj sportu procházející od elitářské aristokratické zábavy směrem k masovému rozšíření a popularitě konzervativně uchovával tradiční nahlížení na veřejné performativní akty mužského a ženského pohlaví. Přesto však prostředí sportu představuje otevřenou/dynamicky se proměňující arénu, kde od počátku dochází nejen k novému ukotvení moderní ženy, ale které rovněž iniciuje a otevírá řadu problematických otázek spojených z novou pozicí, funkcí, symbolem ženy a její tělesností. Sportem a atletikou modifikované tělo nicméně představuje problematický ideologický „terén“. Nový/sportovní ženský tělesný ideál, který otevřeně přijímá a do jisté míry zdůrazňuje určité maskulinní atributy, zároveň implikuje diskuzi tematizující polaritu tradičního rozdělení ženských a mužských rolí, a jimi determinovaných schopností a výkonu. Proces ženské sportovní emancipace tak kulminuje v dramatickém vychylování se z dané genderové kategorie.

Artikulace nového ženského tělesného ideálu, ale i s tím spojený problematický fenomén sportovní tělesnosti se pregnantně odráží v příběhu československé všestranné atletky Zdeny Koubkové (1913–1986) závodící ve 30. letech v převážně běžeckých, ale také „skákačích“ disciplínách. Figura Zdeny Koubkové vstupuje do všech dobových diskuzí odvíjejících se okolo ženského sportu – jeho specifik, limitů,

pozitivních aspektů na zdraví a hygienu, popularizace moderního životního stylu, ale také negativních formativních dopadů na fyziognomii ženského těla. Jako držitelka světového rekordu v běhu na 800 m reprezentuje zároveň vrcholovou/krajní podobu atletického těla, odrážející zároveň kritický obraz moderní ženy a její proměny. Oslavovaná Zdenina sportovní výjimečnost se proměnila v negativně vnímanou odlišnost – odlišnost těla, jeho podoby i výkonu, které se vychylovaly rigidní společenské představě o ženském těle – ženskosti – ženě. Zpochybňování dostatečné ženskosti přivedlo Zdenu Koubkovou k důkladnému lékařskému vyšetření, jehož výsledkem bylo přehodnocení pohlaví a oficiální doporučení jeho změny. V *Pražském ilustrovaném zpravodaji*¹¹ pak následně vychází „reportážní román,“ kde se sama Koubková snaží svou proměnu a proměnu svého těla osobně zprostředkovat. Mediaizování a převypravování příběhu úspěšné sportovkyně, na jednu stranu odráží fascinaci jejím nevšedním výkonem i šokující změnou pohlaví, na druhou stranu potřeba samotné Koubkové veřejně sdílet vlastní problematickou zkušenost s pohlavní identitou, se jeví jako důležitý moment vypořádávání a redefinování vlastní identity vůbec. Současné bádání na poli dějin sexuality potvrzuje důležitou úlohu masových médií při čtení, konstrukci i artikulaci různorodých typů identit. V homogenním kulturním prostoru meziválečného Československa byla proměna Zdeny Koubkové na Zdeňka Koubka vnímána jako jeden z patologických symptomů moderní společnosti a „zvráceného sportu.“ Veřejné sdílení osobní historie však poskytlo nejen důležitý prostor sebevyjádření, ale celý příběh/ kauzu rozšířil o další důležitý kontext.

Tělocvičný spolek Sokol, zápasnický mistr Gustav Frištenský, tanečnice Milča Mayerová a atletka Zdena Koubková – prostřednictvím těchto čtyřech postav jsme nahlédli do čtyřech partikulárních fenoménů fyzické kultury a sportu 20. a 30. let 20. století, do doby posedlé tělem. Hlavním záměrem bylo sledovat různé způsoby, možnosti i polohy akcentace těla i artikulace tělesnosti v kulturně společenském prostoru nově vzniklého národního státu Československa. Kontextualizace sportu v oblasti vizuální kultury poskytla jiný způsob čtení a interpretaci určitých procesů a aktů. V interdisciplinárních spojitostech mezi obrazovou reprezentací a sportovní historií tak vyvstává vzájemná hra mezi vizualitou, aparátem, institucemi, diskurzem, tělem či figuralitou. Užití/aplikace sportovního pohledu (sporting gaze) osciluje mezi vizuální kulturou sportu a kulturní historií sportovního pohledu.¹² V pozadí diskurzu o těle, kráse, zdraví, možnostech i kapacitě těla, jeho moderních proměnách a redefinicích jeho pozice, smyslu a hodnoty byly zároveň artikulovány afiliace/přesahy k utváření pocitů a projevů národní identity.

¹¹ Zdeněk Koubek, Příběh světové rekordwoman. *Pražský ilustrovaný zpravodaj*. Roč. 16 (1936), č. 7–26.

¹² Mike Huggins, The Sporting Gaze: Towards Visual Turn in Sports History – Documenting Art and Sport. In: Daniel Laurent (ed.), *L'Art et Le Sport: Actes du XII Colloque International Du CESH*. 2007, pp. 115-132. Dostupné online: < <http://library.la84.org/SportsLibrary/JSH/JSH2008/JSH3502/jsh3502l.pdf>>

Výběr pramenů a literatury

- ANDERSON, Benedict: *Představy společenství. Úvahy o původu a šíření nacionalismu*. Praha: Karolinum 2008.
- ARNOLD, Rebecca: Movement and Modernity. New York Sportswear, Dance, and Exercise in the 1930s and 1940s. *Fashion Theory*, roč. 12(2008), č. 3.
- BARTHES, Roland: *Mytologie*. Praha: Dokořán 2004.
- BARTHES, Roland: Of Sport and Men. *Canadian Journal of Film Studies*, roč. 6, č. 2.
- BARTLOVÁ, Milena – VYBÍRAL Jindřich (eds.): *Budování státu. Reprezentace Československa v umění, architektuře a designu*. Praha: UMPRUM 2015.
- BATHRICK, David: Max Schmeling on the Canvas. Boxing as an Icon of Weimar Culture. *New German Critique*, No. 51 (podzim 1990), s. 114.
- BEAUVOIROVÁ, Simone: *Druhé pohlaví*. Praha Orbis 1966.
- BHABHA, Homi (ed.): *Nation and Narration*. London: Routledge 1990.
- BHABHA, Homi: *Místa kultury*. Praha: Tranzit.cz 2012.
- BÍLEK, Petr A., „Plakaly spolu, plakaly radostně a hrdě.“ Emblematické redukce mateřství v ideologizovaném prostoru české poúnorové kultury. In: HANÁKOVÁ, Petra – HECZKOVÁ, Libuše– KALIVODOVÁ, Eva (eds.): *V bludném kruhu. Mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) 2006.
- BILLING, Michael: *Banal Nationalism*. London: Sage 1995.
- BLÁHOVÁ, Eliška *Rytmika*. Brno: Moravské nakladatelství v Brně 1932.
- BRAUER, Fae – CALLEN, Anthena (eds.): *Art, Sex and Eugenics. Corpus Delicti*. Aldershot: Ashgate 2008.
- BREWARD, Christopher – EVANS, Caroline (eds.): *Fashion and Modernity*. Oxford and New York: Berg 2005.
- BROŽEK, Artur: *Zušlechtění lidstva. Eugenika*. Praha: F. Topič 1922.
- BURMAN, Barbara: Racing Bodies. Dress and Pioneer Women Aviators and Racing Drivers. *Women's History Review*, 9, č. 2.
- BURT, Ramsay: *Alien Bodies. Representation of Modernity, Race and Nation in Early Modern Dance*. London – New York: Routledge 1998.
- BUTLER, Judith: *Gender Trouble*. London, New York: Routledge.
- BUTLEROVÁ, Judith: *Závažná těla. O materialitě a diskurzivních mezích „pohlaví“*. Praha: Karolinum 2016.

- CANETTI, Elias: *Masa a moc*. Praha: Academia 2007.
- CANGUILHEM, George: Machine and Organism. In: CRARY, Jonathan – KWINTER, Sanford (eds.): *Incorporations*. New York: Zone 1992. s. 45–69.
- CÍSAŘ, Karel: Venus moderna. In: CÍSAŘ, Karel: *Abeceda věcí. Poznámky k modernímu a současnému umění*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová 2014, s. 21–28.
- ČESÁLKOVÁ, Lucie: *Atomy věčnosti. Český krátký film 30. až 50. let*. Praha: NFA 2014.
- DITRYCH, Břetislav: *S pozdravem Síle zdar Gustav Frištenský*. Praha: Knižní klub 2003.
- DR. DESIDERIUS: *Veselé kresby. Výběr z let 1922–1934*. Praha: nákladem vlastním 1934.
- EDENSOR, Tim: *National Identity, Popular Culture and Everyday Life*. Oxford – New York: Berg 2002.
- EICHBERG, Henning: Body Culture and Democratic Nationalism. The Politicization of ‘Popular’ Gymnastics in Nineteenth-Century Denmark. In: MANGAN, J. A. (ed.): *Tribal Identities. Nationalism, Europe, Sport*. Oregon: Frank Cass Publisher 2002.
- FÁROVÁ, Anna: *František Drtikol. Etapy života a fotografického díla. Secese – Art deco – Abstrakce. 1*. Praha: Svět 2012.
- FELSKI, Rita: *Gender of modernity*. Harvard University Press 1995.
- FEUERSTEIN, Gunther: *The Male-Female in Art and Architecture*. Edition Axel Menges 1997.
- FOSTER, Susan Leigh: The ballerina’s phallic pointe. In: FOSTER, Susan Leigh (ed.): *Corporealities. Dancing Knowledge, Culture and Power*. London – New York: Routledge 2005.
- FOUCAULT, Michel: *Dějiny sexuality I–III*. Praha: Herrmann & synové 1999.
- FOUCAULT, Michel: *Dohlížet a trestat*. Praha: Dauphin 2000.
- FOUCAULT, Michel: *Zrození biopolitiky*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2009.
- FOUSTKA, Břetislav: *Slabí v lidské společnosti. Ideály humanitní a degenerace národů*. Praha: Laicher 1904.
- FRANCO, Mark: *The Work of Dance. Labour, Movement, and Identity in the 1930s*. Middletown: Wesleyan University Press 2002.
- FRIŠTENSKÁ, Zdenka: *Silný jako Gustav Frištenský*. Štítý: Veduta 2011.
- GATENS, Moira: Power, bodies and difference. In: GATENS, Moira: *Imaginary Bodies. Ethics, Power and Corporeality*. London: Routledge 2013.
- GELLNER, Ernest: *Nacionalismus*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2003.
- GELLNER, Ernest: *Národy a nacionalismus*. Praha: Josef Hříbal 1993.
- Girl Changes into Man. *Your Body*, June 1936, s. 616–18.
- Girl Who Became Man Tells of Metamorphosis. *Reading Eagle*. May 28, 1936.
- GREMLICOVÁ, Dorota – NĚMEČKOVÁ, Elvíra: Tanec a sport v době moderny. Souputníci a protivníci. In: ŠVÁCHA, Rostislav (ed.): *StArt. Sport jako symbol ve výtvarném umění*. Řevnice – Praha: Arbor vitae, Český olympijský výbor 2016.

- GREMLICOVÁ, Dorota: *Taneční umění na scénách Nového německého divadla v Praze (1888-1938)*, Praha: Státní opera 2002.
- HANUŠOVÁ, Kleměna: *Dívčí tělocvik*, Praha: 1872.
- HAŠKOVEC, Ladislav: *Lékařské vysvědčení před sňatkem*. Praha: Fr. Borový 1928.
- HAŠKOVEC, Ladislav: *Snahy eugenické*. Praha: Ministerstvo národní obrany 1919.
- HAŠKOVEC, Ladislav: *Snahy veřejného zdravotnictví v otázce smlouvy manželské*. Praha: J. Otto 1902.
- HEBÉRT, Geoges: *Le Sport contre l'Éducation physique*. Paris: Vuibert 1925.
- HECZKOVÁ, Libuše – SVATOŇOVÁ, Kateřina – ŠPANIHELOVÁ, Magda: „Kolik model se během války skácelo, kolik vnějšnosti odprýskalo.“ Hledání „normality“ v nenormální době. In: Klimeš, Ivan – Wiendl, Jan (eds.): *Kultura a totalita. Válka*. Praha: FF UK 2014.
- HECZKOVÁ, Libuše: (Ženské) tělo zdravé, invalidní, mizející a plodné. Česká literatura v kontaktu s kulturními, psychologickými a sociálně reformními koncepty let 1924 – 1934. In: PAPOUŠEK, Vladimír a kolektiv: *Dějiny nové moderny 2. Lomy vertikál. Česká literatura v letech 1924–1934*. Praha: Academia 2014.
- HECZKOVÁ, Libuše: Eugenika, Extase a Emanuel (Rádl). Několik poznámek k erotice z zdraví ženy ve třicátých letech 20. století. *Slovo a smysl* 10, (2013), č. 19, s. 29–42.
- HEGGIE, Vanessa: Testing Sex and Gender in Sports. Reinventing, Reimagining and Reconstructing Histories. *Endeavour*. 2010 Dec; 34(4): 157–163. Dostupné na: <<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3007680/>> [cit. 13.6.2017]
- HILLER, Jan: *Naše nejbližší úkoly*. Praha: Česká obec sokolská 1920.
- HOBBSAWM, Erik: *Národy a nacionalismus od r. 1780. Program, mýtus, realita*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2000.
- HOLÝ, Ladislav: *Malý český člověk a skvělý český národ. Národní Identita a postkomunistická transformace společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství 2010.
- HONZL, Jindřich: Vs. Meierchold. *Tvorba*, roč. 4 (1925).
- CHALUPNÝ, Emanuel: *Sokolstvo a nová doba*. Praha: Melantrich 1922.
- Change of Sex, *Time*. 24. 8. 1936, Sv. 8, vydání 8. (0040781X).
- CHENG, Anne Alin: *Second skin. Josephine Baker and the modern surface*. New York: Oxford university Press 2011.
- JENČÍK, Joe: Anita Berberová. Praha: J. Reimoser 1930.
- JENČÍK, Joe: Balet nebo tanec. *Žijeme*, roč. 1 (1931), č. 1.
- JENČÍK, Joe: *Skoky do prázdna*. Praha: Družstvo Dílo přátel umění a knihy 1947.
- JENSEN, Erik N.: *Body by Weimar. Athletes, Gender, and German Modernity*. Oxrord – New York: Oxford University Press 2010.
- JESENSKÁ, Milena: Milča Mayerová. *Rozpravy Aventina*, roč. 3 (1927/28), č. 13.
- JUNKOVÁ, Eliška: *Má vzpomínka je bugatti*. Praha: Olympia 1972.

- KICZKOVÁ, Zuzana: Sociálne materstvo. Koncepcia a príbeh. In: HANÁKOVÁ, Petra – HECZKOVÁ, Libuše– KALIVODOVÁ, Eva (eds.): *V bludném kruhu. Mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) 2006, s. 417–433.
- KLIMEŠ, Ivan – WIENDL, Jan (eds.): *Kultura a totalita. Národ*. Praha: FF UK 2013.
- KLIMEŠ, Ivan – WIENDL, Jan (eds.): *Kultura a totalita. Válka*. Praha: FF UK 2014.
- KLOUBKOVÁ, Ivana: *Výrazový tanec v ČSR*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1989.
- KOUBEK, Zdeněk: Příběh světové rekordwoman. *Pražský ilustrovaný zpravodaj*. Roč. 16 (1936), č. 7–26.
- KOZÁKOVÁ, Zlata: *Sokolské slety 1882 – 1948*. Praha: Orbis 1994.
- KRACAUER, Siegfried: *Ornament masy*. Praha: Academia 2008.
- KRÖSCHLOVÁ, Jarmila: *Výrazový tanec*. Praha: Orbis 1964.
- KŘÍŽENECKÝ, Jaroslav *Kapitoly o eugenice*. Brno: A. Píša 1921.
- KŘÍŽENECKÝ, Jaroslav *Příbuzenské sňatky, jich význam pro potomstvo a oprávněnost*. Praha: František Borový 1919.
- KÜHNST Peter: *Physique. Classic Photographs of Naked Athletes*. London: Thames and Hudson 2004.
- Lví silou. Pocta a dík Sokolstvu*. Praha: Nakladatelské družstvo máje 1948.
- MACFFADEN, Bernarr: *Dokonalá zdravotní věda pro praktický život*. Praha: Sfinx 1924.
- MACURA, Vladimír: *Znamení zrodu*. Praha: Academia 2015.
- MACURA, Vladimír. *Český sen*. Praha: Lidové noviny 1998.
- MANGAN, J. A.: *Tribal Identities. Nationalism, Europe, Sport*. London – Portland: Frank Cass 1996.
- MANGAN, J.A. (ed.): *Shaping the Superman. Fascist Body as Political Icon – Aryan Fascism*. London – Portland: Frank Cass 1999.
- MANNING, Susan: Modernist Dogma and Post-Modern Rhetoric. *TDR (1988-)*, Vol. 32, No. 4 (Winter, 1988), pp. 32–39.
- MENSENDIECKOVÁ, Bess: *Pěstění krásy ženského těla*. Praha: B. Kočí 1926.
- MERLÍNOVÁ, Lída: *Zdenin světový rekord*. Praha: Šolc a Šimáček 1935.
- METHENY, Eleanor: *Connotations of Movement in Sport and Dance*. Dubuque: WM. C. Brown Company Publishers 1965.
- MEYEROWITZ, Joanne: Sex Change and Popular Press. Historical Notes on Transsexuality in the United States, 1930–1955. In: REIS, Elizabeth (ed.): *American Sexual Histories*. Oxford: Wiley-Blackwell 2012, s. 296–297.
- NEJEDLÝ, Zdenek: *Z prvních dvou let republiky. Politické stati 1918-1920*. Praha: Melantrich 1921.
- NOLTE, Claire N.: *The Sokol in the Czech Lands to 1914. Training for the Nation*. New York: Palgrave MacMillan 2002.
- OBERZAUCHER-SCHÜLLER, Gunhild – GIEL, Ingrid: *Rosalie Chladek. Expression in Motion*. Wien: Kaiser Verlag 2011.

- PACHMANOVÁ, Martina: *Neznámá území českého moderního umění. Pod lupou genderu*. Praha: Argo 2004.
- PACHMANOVÁ, Martina: *Sen o automobilu. Moderní obrazy žen za volantem a prvo-republiková reklama*. Dostupné online:< <http://www.zenyvumeni.cz/index.php?id=94>> [cit.13.6.2017]
- PACHMANOVÁ, Martina: *Zrození umělkyně z pěny limonády. Genderové kontexty české moderní teorie a kritiky umění*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová 2013.
- PARK, Roberta J.: From „Genteel Diversions“ to „Bruising Peg.“ Active Pastimes, Exercise, and Sport for Females in Late 17th – and 18th – Century Europe. In: *Women and Sport. Interdisciplinary Perspectives*, IL: Human Kinetics Books,. 1994, s. 27–43.
- POSPÍŠIL, Karel– OČENÁŠEK, Augustin: *Základy rytmického tělocviku sokolského*. Praha: Tělocvičná jednota Sokol Žižkov 1928.
- RABINBACH, Anson: *The Human Motor. Energy, Fatigue, and the Origins of Modernity*. Berkeley – Los Angeles: University of California Press 1992.
- ROUBAL, Petr: Československé spartakiády. Praha: Acedemia 2016, s. 44–120.
- ROUBAL, Petr: Krása a síla – genderový aspekt československých spartakiád. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. Roč. 6 (2005), č. 2.
- SCHEINER, Josef (ed.): *Sokolské úvahy a řeči Dr. Miroslava Tyrše*. Praha: ČOS 1919.
- SCHULTZ, Jaime: Disciplining Sex. Gender Verification Policies and Women’s Sport. In: *Olympic Studies*. New York: Palgrave McMillan 2012.
- SIBLÍK, Emanuel: *Tanec mimo v nás i v nás*. Praha: Václav Petr 1937.
- SIBLÍK, Emanuel: *Tyrš a rytmika*. Praha: Alois Srdce 1933.
- SIBLÍK, Emanuel. *Tanec nového života*. Praha: Zátíší, Knihy srdce i ducha 1922.
- ŠIMŮNEK, Michal: Eugenics, Social Genetics and Racial Hygiene. Plans for the Scientific Regulation of Human Heredity in the Czech Lands, 1900–1925. In: TURDA, Marius – WEINDLING, Paul J. (eds.): *Blood and Homeland. Eugenics and Racial Nationalism in Central and Southeast Europe, 1900 – 1940*. Budapest: CEU Press 2007, s. 145–161.
- ŠPANIHELOVÁ, Magda: Tam se svět hne, kam se síla napře! Sokolské tělo v kontextu utváření obrazu národního těla. In: KLIMEŠ, Ivan – WIENDL, Jan (eds.), *Kultura a totalita. Národ*. Praha: FF UK 2013.
- ŠVÁCHA, Rostislav (ed.): *StArt. Sport jako symbol ve výtvarném umění*. Řevnice – Praha: Arbor vitae – Český olympijský výbor 2016.
- ŠVÁCHA, Rostislav: *Desakralizace sokoloven*. Rukopis, leden 2015.
- Tanec v československém umění výtvarném a ve fotografii*. Praha: Spolek výtvarných umělců Mánes, Čsl. svaz Tanec-Rytmika-Gymnastika 1936.
- TEIGE, Karel: Manifet poetismu. *ReD*, roč. 1 (1928), č. 9.
- TEIGE, Karel: Slova, slova, slova. *Horizont* (1927), č. 1–4. Cit. Dle VLAŠÍN, Štěpán: *Avantgarda známá i neznámá II. Vrchol a krize poetismu 1925–1928*. Praha: Svoboda 1972.

- TOEPPER, Karl: *Empire of Ecstasy. Nudity and Movement in German Body Culture, 1910–1935*. Berkeley: University of California Press 1997.
- Tři sletové projevy T. G. Masaryka. Praha: Československá obec sokolská 1939.
- TYRŠ, Miroslav: Hod olympický. In: SCHEINER, Josef (ed.): *Sokolské úvahy a řeči Dr. Miroslava Tyrše*. Praha: Československá obec sokolská 1919a, s. 202–220.
- TYRŠ, Miroslav: Náš úkol, směr a cíl [1871]. In: SCHEINER, Josef (ed.): *Sokolské úvahy a řeči Dr. Miroslava Tyrše*. Praha: Československá obec sokolská 1919b, s. 9–17.
- TYRŠ, Miroslav: *O umění*. Praha: Československá obec sokolská 1932.
- TYRŠ, Miroslav: Pokud tělocvik a jednoty tělocvičné k brannosti národní přispívají [1871]. In: SCHEINER, Josef (ed.): *Sokolské úvahy a řeči Dr. Miroslava Tyrše*. Praha: Československá obec sokolská 1919c, s. 34–54.
- TYRŠ, Miroslav: Tělocvik v ohledu estetickém [1873]. In: SCHEINER, Josef (ed.): *Sokolské úvahy a řeči Dr. Miroslava Tyrše*. Praha: Československá obec sokolská 1919d, s. 63–99.
- TYRŠ, Miroslav: *Základové tělocviku*. Praha: Matice Sokola pražského 1926.
- VANĚK, Jan– ROSSMANN, Zdeněk (eds.): *Civilizovaná žena*, Brno 1929.
- VEDER, Robin: Seeing the Sceleton and Feelinf the Form. *Amodern* 3. Sport and Visual Culture. Dostupné < <http://amodern.net/article/seeing-skeleton-feeling-form/>> [cit. 13.6.2017]
- VEDER, Robin: Seeing Your Way to Health. The Visual Pedagogy of Bess Mensendieck's Physical Culture System. *The Visual Turn in Sports History*, special issue of *International Journal of the History of Sport*, vol. 28 (2011), issue 8-9 , s. 1336–1352.
- VOJVODÍK, Josef – WIENDL, Jan (eds.): *Heslář české avantgardy. Estetické koncepty a proměny uměleckých postupů v letech 1908 – 1958*. Praha: FF UK 2011.
- WAIC, Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*. Praha: Karolinum 2013.
- WEIGNER, Karel – JANDÁSEK, Ladislav: *Sokolstvo a národ*. Praha: Česká obec sokolská 1930.
- WEIGNER, Karel: *Nauka o člověku*. Praha: Profesorské knihkupectví a nakladatelství 1936.
- WEIGNER, Karel: *Tělesná výchova. Její význam a cesty*. Praha: Jos. R. Vilímek 1916.
- WEIGNER, Karel: *Tělověda*. Praha: Profesorské knihkupectví a nakladatelství 1928.
- WEIGNER, Karel: *Zdravím k síle národa*. Praha: Česká obec sokolská 1930.
- WITKOVSKY, Matthew S.: *Avant-garde Art in Everyday Life. Early Twentieth Century European Modernism*. Chicago – London: Yale University Press 2011.
- WITKOVSKY, Matthew S.: Staging Language. Milča Mayerová and the Czech Book „Alphabeth“. *The Art Bulletin*, roč. 86 (2004), č. 1, s. 114–135.
- WITTIG, Monique: One is Not Born a Woman. *Feminist Issues*, vol 1, no 2, winter 1981.
- Za praporem sokolským. Posvěceno mužnému duchu Čechův*. Praha: Alois Wiesner 1887.
- ZICH, Otakar: *Sokolstvo z hlediska estetického*. Praha: Československá obec sokolská 1920.

Výběr z dobových periodik:

Pestrý týden

Sokol

Sokolice

Lidové noviny

Eva

Žijeme

Přítomnost

Světobzor

Rozpravy Aventina

Taneční revue

Pražský ilustrovaný zpravodaj

Přehled odborné a publikační činnosti

Magda Španihelová

2017

Odborná činnost

Od r. 2014 – pedagog katedry filmových studií FF UK (kurzy Screen Dance: Extenze těla a limity experimentu, Sport ve filmu, Současný středoevropský dokument, Dějiny české a slovenské kinematografie C)

Člen výzkumného projektu NAKI II – Laterna magika.

Vedoucí výzkumného projektu Současný český dokument (Fond kinematografie).

Člen výzkumného grantu Kultura a totalita. Program rozvoje vědních oblastí 09. Vnitřní výzkumný záměr FF UK. (2013–2016)

Spoluorganizátor mezinárodního doktorandského sympozia The 2nd Contemporary Central and South-East European Cinema in Transition Post-Graduate Conference: “Space in Two Dimensions: Exploring the Concept of Space in the Visual Cultures of Central and South-East Europe”. (Praha 6/2016)

Expert Fondu kinematografie (okruhy: filmové vzdělávání a výchova v oblasti kinematografie, propagace českého kinematografického díla)

Dílčí přednášková činnost:

Brněnská 16 – Sokolské tělo v živých obrazech (Brno, 10/2016); FreshEye – Obraz versus kult těla / Body, Body on the Screen: Filmové médium jako extenze tančícího těla. (Praha, 3/2014), Filmový festival Litoměřice – Nekompromisní tanec DV8 – Physical Theatre (Litoměřice 9/2016), dílčí přednášky v rámci kurzu doc. Libuše Heczkové *Zdraví a síla v meziválečné kultuře a filmu* (FF UK, 2013), přednášky pro U3V (FF UK, Celoživotní vzdělávání) v rámci kurzu *Filmové žánry* (Film a tanec, Hudební film, 2012), přednáška Film a vizuální kultura (Dopravní fakulta ČVUT, Praha 2013) aj.

Publikační činnost

- Magda ŠPANIHELOVÁ, Tam se svět hne, kam se síla napře! Sokolské tělo v kontextu utváření obrazu národního těla. In: Ivan KLIMEŠ – Jan WIENDL (eds.), *Kultura a totalita. Národ*. Praha: FF UK 2013.
- Libuše HECZKOVÁ – Kateřina SVATOŇOVÁ– Magda ŠPANIHELOVÁ: „Kolik model se během války skácelo, kolik vnějšnosti odprýskalo“: Hledání „normality“ v nenormální době. In: Ivan KLIMEŠ – Jan WIENDL (eds.), *Kultura a totalita. Válka*. Praha: FF UK 2014.
- Magda ŠPANIHELOVÁ, Tělocvičný spolek Sokol a otázka modelace české národní identity. In: Petr A. Bílek – Martin Procházka – Jan Wiendl (eds.), *Vektory kulturního vývoje: identity, utopie, hrdinové*. Praha: FF UK 2016.
- Magda ŠPANIHELOVÁ, Ženské tělo v pohybu. In: Rostislav ŠVÁCHA (ed.), *StArt. Sport jako symbol ve výtvarném umění*. Řevnice – Praha: Arbor vitae – Český olympijský výbor 2016.
- Magda ŠPANIHELOVÁ, Hry prachu/ Techniky pozorovatele M. M. In: Lucie ČESÁLKOVÁ (ed.), *Generace Jihlava*. Brno - Praha: Větrné mlýny, AMU 2014.
- Magda ŠPANIHELOVÁ, Naše (krásné a zdravé a moderní) národní tělo. *Illuminace*, roč. 27 (2015), č. 2., s. 124–129.
- Magda ŠPANIHELOVÁ, *Screen Dance – Tělo pro kameru*. Praha: Casablanca – KFS FFUK 2010.
- Magda ŠPANIHELOVÁ, K mytologii sokolského kroje. *Dějiny a současnost*, roč. 35 (2013), č. 6, s. 27.
- Magda ŠPANIHELOVÁ, (Mejercholdova) Biomechanika. *Dějiny a současnost*, roč. 35 (2013), č. 2, s. 27.
- Magda ŠPANIHELOVÁ, Sokolové, legionáři v Rusku. *Dějiny a současnost*, roč. 36 (2014), č. 9, s. 25.
- Magda ŠPANIHELOVÁ, Zdena + Josephine. *Dějiny a současnost*, roč. 36 (2014), č. 5. s. 25.
- Magda ŠPANIHELOVÁ, Tvář jako živý (elektronický) obraz, *Cinepur* roč. 19, č. 83 (2012), s. 18.
- Magda ŠPANIHELOVÁ, Mizející tělo. *Taneční zóna*, roč. 13, zima 2009, s. 32–35.